

Bjølvo kraftverk i Ålvik

I mai 2014 fekk Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum i oppdrag av Statkraft Energi AS å dokumentera Gamle Bjølvo Kraftverk med unntak av den gamle kraftstasjonen som vart dokumentert av NVIM i 2005. I dette nye prosjektet er både røyrgata, trallebanen, ventil- og lukehus, damanlegg, andre tidlegare og gjenverande installasjonar, samt andre kulturminne etter Gamle Bjølvo Kraftverk, dokumenterte.

Dokumentasjonen er blitt til gjennom arkivarbeid, foto, film, intervju og gjennomgang av andre kjelder, både skriftlege og munnlege. Rapporten inneheld

ein skriftleg hovudrapport og ei ekkje vedlegg. Dokumentasjonen er tilrettelagd for framtidig forskning og formidling av kraftanlegget i lokal, nasjonal og internasjonal samanheng.

Rapporten inneheld òg vurderingar av samanhengen mellom Gamle Bjølvo kraftverk og utvikling av industriproduksjon og resten av samfunnet i Ålvik.

Dokumentasjonen er no tilrettelagd for formidling på nett og du kan se den på museet si heimeside

www.nvim.no

**HUSK: Årets juleverkstad i
Folgefongata den 28.11.2015**

kl. 11-14

kr. 50 per barn

**Årsmøte i Museumslaget
torsdag 24.03.2016 kl. 18 i
Statkraftstova i Tyssedal**

Museumslagets studietur til Rjukan

Museumslaget for NVIM hadde sin årlige studietur søndag 30.august, og i år gikk turen til Vemork og Rjukan.

Rjukan, navnet kommer av fossen, «den rykende», var et lite bygdesamfunn med bare noen få innbyggere, men hadde natur og attraksjoner i massevis. På Kongsberg begynte sølvgruvene å gå tomme, og det måtte letes etter nye «jaktmarker»: Sølv fant de ikke, men derimot oppdaget de Gaustadtoppen og Rjukanfossen. Den ble målt til 271 m og påstått å være «den høieste af alle bekjente Fossefald, ikke alene i Europa, men endog i hele verden». Dette var jo en klar bløff, for fossen var bare 104 m !

Men det førte i alle fall til en voldsom turisttilstrømming, fra hele Europa, og til og med den berømte Jules Verne kom hit i 1861 og skrev her sin roman «Det store loddet».

Vemork kraftstasjon sto ferdig i 1911, og var verdens største kraftverk. Dette var første ledd Hydros produksjonslinje for kunstgjødning og var i drift helt fram til 1971.

Vi kan ikke ta med hele stedshistorikken, men Sam Eyde er nødt til å være med. Han hadde også sett den imponerende Rjukanfossen og han tenkte praktisk : «Tenk om denne kraft kunde brukes til noget!» Som tenkt, så gjort : I samarbeid med Kristian Birkeland klarte de å komme fram til en måte som trakk nitrogenet ut av lufta , det ble ført inn i svære syretårn, ble overrislet med vann og etter denne reaksjonen, kom det ut 44% salpetersyre. Dette ble igjen overført til arbeidsplassen «lille hælvet» der det ble tilsatt kalkstein, og ut av dette kom produktet kunstgjødning.

Rjukan by ble bygd fra scratch, alt var arkitekttegnet av samme mann som tegnet kraftstasjonen. Til og med hagebenker og postkasser ble tegnet slik at de skulle passe inn i stilen. Rjukan gikk fra 100 mennesker i 1907 til 10 000 mennesker i 1920. Og standarden var høy. Fra 1912 ble ingen arbeiderbolig bygd uten vannklosett. Og samtidig økte arbeidernes makt. De overtok styre og stell, og Rjukan ble det røde stedet i Norge !

Norsk Industriarbeidermuseum, som også ligger på Vemork, har dokumentert historien på en grundig og flott måte.

Vemork gamle kraftverk er uløselig knyttet til krigshistorien, og tungtvannsaksjonen i februar 1943 er trolig den mest kjente enkelthendelse i norsk krigshistorie. Det var i Hydrogenfabrikken, som lå like foran kraftstasjonen, at tungtvannet ble produsert. Det var her de norske sabotørene, ledet av Joachim

Rønneberg, klarte å sprengte tungtvannscellene natta mellom 27.og 28.februar.

Alle vet hvordan dette gikk, ikke minst gjennom den siste serien laget for og sendt i NRK. Det er jo laget tre filmer om denne spektakulære aksjonen, først en norsk-fransk i 1948 hvor ni av sabotørene spilte seg selv, så den britiske utgaven «The Heroes of Telemark» med Kirk Douglas som barsk sabotør. Denne siste serien, vist på NRK i 2015 er solgt til utrolig mange land og har nesten doblet tilstrømmingen til Vemork.

Men hva er tungtvann ? Alt vann inneholder 0,02 % tungtvann. Det er også sammensatt av hydrogen og oksygen, men hydrogenet er av et slag som er dobbelt så tungt som vanlig hydrogen. Det gir tungtvannet 10% høyere vekt.

Av ett tonn vann får man ca.40 g tungtvann. I dag anvendes det i stor grad til forskning, bl.a. har det en biologisk virkning som er underlig : Ved forsøk på rotter viste det seg at både de nedbrytende og oppbyggende livsprosessene ble nedsatt, de ble altså ikke eldre !

Bevares, har man funnet ungdomskilden ?

Men tyskerne tenkte nok ikke slik . De ville lage en atombombe som de kunne bruke mot de allierte og dermed vinne krigen. Derfor var tungtvannsproduksjonen så viktig for dem, og like viktig for de allierte å få stoppet dem. Kampen om tungtvannet vil alltid stå som en lysende milepæl over innsatsvilje, mot og styrke for karene som gjennomførte den dristige aksjonen.

Til sist, men ikke minst, må det nevnes at 5.juli 2015 kom Vemork og Rjukan på Unescos verdensarvliste. Gratulerer !

Ingunn Eitrheim (artikkel forkortet av red.)

36 personer deltok på turen. Foto: Ingunn Eitrheim

KOMMENDE ARRANGEMENT

Vinterveiens helter i Sentralbadet
Litteraturhus fredag 6. 11. kl. 19:30

En salongprat med veiens helter
**Thord Paulsen, Olav Eike og
Bjørn Læg Reid** fra TV-serien
"Vinterveiens helter" på National
Geographic. Det blir smakebiter fra
serien og vi viser historiske bilder av
bilberging og uhell før i tida.

Oddbjørn Lynghammar:

kåseri om vinteren i ei fjellbygd.

Servering ved SMELT café.

Inngang kr. 100,-

Billett kan bestilles hos gro@nvim.no
eller på telefon 53 65 00 55

Etter arrangementet er det konsert
med Tiebreaker på Hardanger Hotell

Arkivdagen søndag 22.nov i Sentral-
badet Litteraturhus kl. 17

Hardanger Historielag og Norsk Vasskraft- og
Industristadmuseum presenterer:

HARDANGER – ei regionhistorie

Tema: "Grenselaust". Program:

Kl 17.00 Velkommen ved repr for NVIM og HH

Kl 17.05 Leiar i Hardanger Historielag,

Helena Kjepso: kort om HH og
regionhistorien

kl 17.10 John Ragnar Mykjing: Hardingen -
eit farande og handlande folk

kl 17.30 Pause - sal av bøker. Servering

kl 18:00 Dyrvik og Jordal:

Historien om eit bilete -

Jentene på Seljestad skysstasjon

Utgangspunktet er det kjende Axel Lindahl-
foto med tittelen Seljestad skysstasjon. Fotoet
er blitt eit nasjonalt ikon for utvandringa til
Amerika, men dette er ei tolking av motivet,
og ikkje den eigentlege (historiske) bakgrun-
nen for at fotoet vart teke.

Dyrvik og Jordal presenterer historie og tradi-
sjon rundt fotoet, fotoet som historisk doku-
ment og gå inn i kyrkjebøker, folketeljingar, in-
tervju og andre kjelder for å dokumentera
kven personane på biletet er. Eit godt døme på
kor umåteleg krevjande det kan vera å vinna ut
historisk kunnskap av visuelle kjelder.

ARKIVDAGEN
2015

Retur: NVIM; Naustbakken 7, 5770 TYSSDAL

Verv medlemmer til Museumslaget!

Du får gratis inngang for deg, og den nærmeste familie (ved familiemedlemskap) i museet si ordinære åpningstid. Du kan delta på Museumslagets årlige turer og arrangement.

Bladet Liv og Rør kommer i posten med

Museumslaget har også egen facebook-side! Gå inn og lik oss:

www.facebook.no/museumslagetfornvim

www.facebook.com/vasskraftmuseet

Du er med på å støtte stiftelsen Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum.

Kontingentsatser:

Enkeltmedlemmer:	kr	150
Familier:	kr	200
Foreninger og lag:	kr	300
Bedrifter, skoler, etc.:	kr	1 000

Kontakt: Bjørn Seim

Epost: bjoesei@online.no

Tlf.: 917 95 114

Kontakt: Olav L. Strand

E-post: olav.strand@yahoo.com

Tlf.: 905 09 351

informasjon fra NVIM og Museumslaget.

Skal du arrangere kurs, seminar eller konferanse?

Vi skreddarsyr opplevingar i historiske omgjevnadar: kulturinnslag, omvisingar, turar, lagbygging, konsertar, etc.

Kontakt oss for tilbud: post@nvim.no - 53 65 00 62

www.nvim.no, www.facebook.com/vasskraftmuseet, www.vasskrafta.no